

La tomba ultratjada de Jaume I

Autor: Laura Peris

Data de publicació: 13-08-2022

Na Laura Peris ha fet un repàs, des del twitter, a tot l'enrenou de la mort i enterrament del rei Jaume I, posant un èmfasi especial en les seves restes i en la reconstrucció del seu cadàver, després que la seva tomba fos ultratjada i els seus ossos escampats per terra.

Dues últimes peticions fa Jaume I al futur Pere el Gran. La primera: sempre ha volgut ser soterrat a Poblet, però, per no fer eixir el fill del regne en plena guerra, demana que ho facen a Santa Maria d'Alzira o a la catedral de València. Segona: ingressa a l'Orde del Císter.

El 27 de juliol de 1276 mor Jaume I. Alguns historiadors afirmen que morí a la mateixa Casa de l'Olivera. D'altres, com Escartí, encetant el camí a València, on actualment es troba la Creu Coberta d'Alzira, que s'hauria construït com a recordatori del fet.

Si Jaume I alçara el cap

Sabíeu que "si Jaume I alçara el cap", segurament es trobaria amb alguns ossos de sobra, d'altres de desapareguts i un altre crani fent-li companyia? Un dia com hui, de 1276, moria el rei Jaume I. I aquesta és la peculiar i polèmica història postmortem del cos del Conqueridor.

Peculiar? Sí, perquè el destí pòstum de Jaume I va dependre de massa mans, algunes de tractament solemne i d'altres, no tant. I polèmica? Tot símbol és susceptible de ser-ho i Jaume I no n'és l'excepció. Però no ens avancem. Acompanyeu-me pas a pas fins al final apoteòsic del fil.

Comencem per un altre final, concretament pel de la vida de Jaume I: juliol de 1276, fa exactament 746 anys. La salut del monarca, que es troba al regne de València per la revolta dels sarraïns, ha empitjorat notablement: les exigències bèl·liques, l'edat i la calor no ajuden.

Descansa uns dies a Alzira, a l'anomenada Casa de l'Olivera, una fortificació –actualment desapareguda? que ja havia utilitzat amb anterioritat. El monarca, o així relaten les fonts, aprofita l'estada per posar en ordre els assumptes reials. Sap que li queda molt poc de temps.

Segons el Llibre dels Fets, Jaume I, serè i conscient davant la mort, aconsella el seu hereu, l'infant Pere, sobre la situació tumultuosa del regne i el futur d'aquest, abans d'abdicar. Els presents en donen fe, tal i com va imaginar Pinazo el 1881.

De qualsevol manera, Jaume I no arribaria mai viu a València. Sí que ho faria, ja mort, per a ser soterrat prop de l'altar major de la Catedral de Santa Maria de València, tan vinculada al rei.

És l'any 1276 i tenim, així, el primer lloc de repòs del monarca.

Però no l'últim.

Dos anys després, sufocada la revolta sarraïna i de camí a pacificar Catalunya, l'hereu Pere, ara Pere II el Gran, compleix els desitjos del pare i el trasllada al monestir de Poblet, on rep sepultura en presència d'una multitud i de Violant, reina de Castella i filla de Jaume I.

Segons Gonzalvo i Bou, “la primera sepultura de Jaume I, una simple caixa de fusta coberta amb una tela ricament decorada, fou col·locada al presbiteri de l'església major de Poblet, enfront a la d'Alfons I”. Comença, així, el segon repòs de Jaume I, per fi, a Poblet. És el 1280.

Viatgem en el temps fins a mitjan segle XIV, per trobar-nos amb el rei de la Corona d'Aragó en majúscules: Pere el Cerimoniós. Aquest no dubtaria a elegir ben prompte el monestir de Poblet com el lloc de la seua futura sepultura, on, recordem, hi havia el seu besavi, Jaume I. Comença l'embolic.

Pere III, defensor de la dignitat i ostentositat reial, mana construir un panteó reial. Però no un de qualsevol, sinó el més opulent fins aleshores; unes obres que supervisarà de primera mà. I la seua exigència principal? Que al nou panteó reposen, tant sí com no, les restes de Jaume I.

Ordena que el “sant rei en Jacme, qui prés València” vaja sempre en un lloc preferent del panteó, en un projecte d'obres que, per suggeriments del monarca d'ampliar ací o modificar allò, s'allargarà durant dècades fins quasi el moment de la seua mort. Exigent, l'home.

Finalment, el gran panteó reial de Pere el Cerimoniós s'acaba i no sols l'acull a ell i a Jaume I, sinó que és projectat com un panteó dinàstic per als futurs monarques de la Corona d'Aragó. L'última disposició de Pere el Cerimoniós, del 17 d'agost de 1379, és preciosa:

Així, acompanyat dels seus successors i monarques de la Corona d'Aragó, s'enceta el tercer destí de Jaume I, el segon dins del monestir de Poblet, a una urna d'alabastre on és doblement representat per dues estàtues: una, amb símbols reials; l'altra, vestit de monjo.

No posaré fotos dels detalls, tot i que en podreu trobar per tot arreu. La visita al panteó s'ha de fer sense spoilers. Sorprén i colpeix, fins i tot sabent tot el que va passar després. Vos demane, això sí, que eviteu l'error comú de passar de llarg d'Alfons el Magnànim.

La inscripció, per cert, conté un error bastant curiós i que els valencians i valencianes l'hauríem de saber detectar. Qui

vulga que li pegue una llegida i al final del fil vos diré la resposta! Pista: no és un error gramatical (o potser també n'hi ha, de tot s'aprén!).

Amb el pas dels anys, reis i reines de la Corona d'Aragó entren al panteó: Martí l'Humà, Ferran d'Antequera, Alfons el Magnànim, Joan II, Joana Enríquez...

La sepultura de Jaume I romandrà així intacta en la quietud privilegiada del monestir de Poblet. Fins al segle XIX.

Arriben les amortitzacions i els monjos abandonen el monestir. Tarden un segle a tornar. El panteó es troba, de sobte, desprotegit: un símbol de l'opulència i domini senyorial a l'abast del poble i el monestir, de pedra, una font de recursos.

El 1836 s'obri el panteó reial, es trenquen les tombes i es treuen els cadàvers de Jaume I, Pere el Cerimoniós i Joan I, llençant-los a terra, on romandran durant 4 anys (4!) fins que Antoni Serret els recull i amaga baix les escales de l'església de l'Espluga de Francolí.

Posteriorment, es donen els tres cossos, repartits en 7 caixes, al govern civil de Tarragona, que decideix catalogar les restes.

Observen que un és més gran que la resta i va vestit de Cister (recordeu la última petició al fill?): se l'atribueix a Jaume I. Però, PROBLEMA.

El problemeta ?detallet? és que la mòmia cistercenca NO TÉ CAP. El trenca-closques. Però de seguida en troben un que té una cicatriu i recorden que Jaume I fou ferit per una fletxa. Bé! Tema tancat, se li construeix un mausoleu a la Seu de Tarragona. Tot bé. Tot bé? DONCS NO.

Quan dècades després, ja al segle XX, es decideix tornar les restes a Poblet i les revisen, veuen que la cicatriu no quadra amb una ferida de fletxa no mortal.

Sí. S'HAN EQUIVOCAT DE CAP. I què fan? Doncs per a no molestar ningú, troben el cap més plausible i el col·loquen al costat.

D'aquesta manera, en la processó presidida pel dictador Franco, per a reivindicar la suposada "esencia española" de Corona d'Aragó, i que portava les restes humanes dels reis, Jaume I, marejat durant segles, d'Alzira a València, Poblet, l'Espluga i Tarragona, era i és bicèfal.

Així és que, recordeu: la pròxima vegada que algú vos diga "Ai, si Jaume I alçara el cap!", contesteu "Quin dels dos?".

Açò ho he après visitant Poblet i llegint els experts, sobretot a J. V. Escartí i altres. I abans d'acabar: 2 tweets que no caben: un, l'error de la transcripció!

Si voleu saber més sobre la posteritat de Jaume I, hui mateix ha defensat la tesi doctoral Francesc Granell Sales (@CescGrSa), on analitza la representació visual de Jaume I a la València baixmedieval. Segur que ben prompte publicarà coses molt interessants, estigueu-ne pendents!

I, per acabar, recordeu l'error a la inscripció del sepulcre d'Alfons el Magnànim? Doncs bé: el text afirma que junt a Alfons també hi està soterrada la reina Maria de Castella. Però, en realitat, aquesta es troba soterrada al preciós Monestir de la Trinitat de València. Lapsus!

Laura Peris

(extret de Twiter)